

Graczyk, Bolesław

Poziom wykształcenia ludności na terenie obecnego województwa płockiego w latach 1960-1974

Notatki Płockie 20/4-83, 10-16

1975

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Poziom wykształcenia ludności na terenie obecnego województwa płockiego w latach 1960–1974

Informacje o poziomie i kierunkach wykształcenia oraz o zawodach (zajęciach) wykonywanych całej ludności były zbierane w spisach powszechnych prowadzonych w latach 1950, 1960 i 1970¹⁾. Poziom wykształcenia ludności był również badany w spisie ludności i mieszkań, przeprowadzonym metodą reprezentacyjną w 1974 r.²⁾. Oprócz tego zbierane są również informacje o poziomie i kierunkach wykształcenia oraz o zawodach wycuczonych i wykonywanych pracowników gospodarki uspołecznionej w spisach kadrowych³⁾ oraz o poziomie wykształcenia w ramach sprawozdawczości bieżącej według stanu na koniec każdego roku.

Porównanie zmian w poziomie wykształcenia całej ludności w układzie nowych województw jest możliwe jedynie dla lat 1960, 1970 i 1974⁴⁾, nie jest natomiast możliwe dla 1950 r., ponieważ zebrane w tym spisie informacje o poziomie wykształcenia nie zostały opracowane, co jest dużą stratą dla wiedzy o kwalifikacjach ludności w okresie zaraz po II wojnie światowej.

Przy korzystaniu z materiałów spisów powszechnych i spisu ludności i mieszkań metodą reprezentacyjną trzeba zdawać sobie sprawę, że:

- 1) wyniki spisów powszechnych oraz spisu ludności i mieszkań metodą reprezentacyjną opracowywane są według miejsca zamieszkania ludności, natomiast wyniki spisów kadrowych ze sprawozdawczości według miejsca zatrudnienia pracowników;
- 2) w spisach powszechnych oraz w spisie ludności i mieszkań metodą reprezentacyjną informacje są zbierane bezpośrednio od ludności bez sprawdzania dokumentów, a więc dane o poziomie wykształcenia są z reguły nieco zawyżone w porównaniu ze spisami kadrowymi i ze sprawozdawczością, które opracowywane są przez zakłady pracy w oparciu o posiadaną dokumentację;
- 3) w spisie powszechnym 1970 r. osoby odbywające służbę wojskową w systemie skoszarowanym oraz przebywające w zakładach penitencjarnych spisywane były w miejscu stałego zamieszkania, podczas gdy w poprzednich spisach ujmowane były centralnie bez podziału na województwa i powiaty⁵⁾.

Występujące różnice metodologiczne między poszczególnymi spisami oraz stosowanie niekiedy metody szacunkowej dla ustalenia danych w układzie nowych województw, a więc również dla woj. płockiego nie ma zasadniczego wpływu na porównywalność danych. Odchylenia z tego tytułu są stosunkowo niewielkie nie przekraczające dopuszczalnej granicy.

nia z tego tytułu są stosunkowo niewielkie nie przekraczające dopuszczalnej granicy.

Zmiany w poziomie wykształcenia ludności w latach 1960–1974

Liczba ludności w wieku 15 lat i więcej wynosiła w 1974 r. w województwie płockim około 350,6 tys.⁶⁾. W porównaniu z 1960 r. liczba ludności w wieku 15 lat i więcej wzrosła z 276,6 tys.⁷⁾ do 350,6 tys. czyli o 26,8%, podczas gdy ludność ogółem w tym okresie wzrosła z 420,0 tys. w 1960 r. do 478,2 tys. w 1974 r., czyli o 13,9%⁸⁾. Z powyższego zestawienia można zorientować się, że przyrost ludności w wieku 15 lat i więcej był w latach 1960–1974 znacznie wyższy niż przyrost ludności ogółem.

W okresie tym nastąpiły również duże zmiany w poziomie wykształcenia ludności na terenie obecnego województwa płockiego. Zmiany te charakteryzuje tablica 1 na str. 11.

W latach 1960–1974 obserwuje się w woj. płockim bardzo duży wzrost liczby ludności z ukończonym wykształceniem zawodowym oraz znaczne zmniejszenie się liczby ludności z nieukończonym wykształceniem podstawowym i średnim.

W okresie tym ludność z ukończonym wykształceniem zasadniczym zawodowym wzrosła przeszło ośmiokrotnie, z wykształceniem wyższym oraz ze średnim zawodowym (łącznie z policealnym) — prawie trzykrotnie. Duży wzrost ludności przekraczający 200% zanotowano również z ukończonym wykształceniem podstawowym.

W wyniku tych zmian w poziomie wykształcenia zwiększył się w latach 1960–1974 udział ludności w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej z wykształceniem:

- wyższym z 0,8% w 1960 r. do 1,7% w 1974 r., czyli o 0,9 punkta
- średnim zawodowym łącznie z policealnym z 3,3% do 7,4%, czyli o 4,1 punkta
- średnim ogólnokształcącym z 2,3% do 3,1%, czyli o 0,8 punkta
- zasadniczym zawodowym z 1,3% do 8,2%, czyli o 6,9 punkta
- podstawowym z 24,5% do 40,9, czyli o 16,4 punkta

natomiast zmniejszył się bardzo znacznie udział ludności z wykształceniem niepełnym podstawowym i bez wykształcenia szkolnego z 61,3% w 1960 r. do 35,8% w 1974 r., a więc o 25,5 punkta.

Widać z tego bardzo wyraźnie, że w ostatnich 14 latach nastąpił w województwie płockim bar-

dzo duży wzrost kwalifikacji zawodowych ludności. O ile w 1960 r. było w woj. płockim tylko 8,0% ludności w wieku 15 lat i więcej, która ukończyła szkołę zasadniczą zawodową lub wyższego stopnia, a więc zaliczonej do ludności wykwalifikowanej, to w 1974 r. udział tej ludności wynosił już 20,8%, a więc wzrósł o 12,8 punkta w porównaniu z 1960 r. Obserwuje się przy tym w latach 1971—1974 w porównaniu z latami 1960—1970 znacznie szybsze tempo wzrostu ludności z wykształceniem wyższym i policealnym oraz zmniejszenie się tempa wzrostu ludności z wykształceniem średnim zawodowym, średnim ogólnokształcącym i podstawowym. Na zmiany te wpłynęło szereg czynników a przede wszystkim:

Tabl. 1. Zmiany w poziomie wykształcenia ludności w wieku 15 lat i więcej na terenie województwa płockiego w latach 1960—1974.

Wyszczególnienie	1960 ^{a)}	1970	1974	Wskaźnik wzrostu (r. 1960 = 100)
Ludność ogółem w tys.	420,0	467,2	478,2	113,9
Ludność w wieku 15 lat i więcej razem w tys.	276,6	342,3	350,6	126,8
z tego z wykształceniem wyższym	2,2	4,4	5,9	268,2
policealnym	—	3,8	5,8	—
niepełnym wyższym	0,8	1,6	1,0	125,0
średnim zawodowym	9,1	17,9	20,3	223,1
średnim ogólnokształcącym	6,3	9,8	10,9	173,0
zasadniczym zawodowym	3,5	24,2	28,8	822,9
niepełnym średnim zawodowym	5,9	4,5	4,0	67,8
niepełnym średnim ogólnokształcącym	11,4	5,2	4,8	42,1
podstawowym	67,7	136,1	143,5	212,0
niepełnym podstawowym	136,5	111,2	121,3	71,9
samoucy, umiejący tylko czytać, nie umiejący pisać ani czytać	32,3	20,3		
nieustalony poziom wykształcenia	0,9	3,3	4,3	477,8

Źródło: Opracowano w oparciu o następujące materiały:

r. 1960 i 1970 — wyniki spisów powszechnych w układzie b. powiatów przeliczone przez autora dla woj. płockiego

r. 1974 — wyniki spisu ludności i mieszkań metodą reprezentacyjną 1974 r. dla woj. płockiego skorygowane przez autora w oparciu o wyniki spisu kadrowego 1973 r. i dane ze sprawozdawczości za 1974 r.

- zorganizowanie w Płocku filii Politechniki Warszawskiej i punktów konsultacyjnych innych wyższych uczelni,
- podejmowanie nauki w szkołach policealnych przez absolwentów szkół ogólnokształcących w celu zdobycia zawodu,
- kończenie szkół podstawowych przez młodzież z rozpoczynającego się niżu demograficznego i zwiększenie liczby miejsc w szkołach średnich.

Mimo bardzo dużego wzrostu ludności z ukończonym wykształceniem wyższym, średnim, zasadniczym zawodowym i podstawowym przyrost i udział tych grup ludności w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej był w woj. płockim znacznie niższy w porównaniu z całą Polską. Obrazuje to tablica 2 na str. 12.

Porównując liczbę ludności według poziomu wykształcenia na 1000 ludności w wieku 15 lat i więcej otrzymujemy bardziej wyrazisty obraz różnic między Polską a woj. płockim.

W 1974 r. na 1000 ludności w wieku 15 lat i więcej było w woj. płockim:

- z wykształceniem wyższym tylko 17 osób podczas gdy w Polsce 32 osoby, a więc prawie o 50% mniej niż w Polsce,
- z wykształceniem średnim łącznie z policealnym i niepełnym wyższym 109 osób, podczas gdy w Polsce 159 osób, a więc prawie o 35% mniej niż w Polsce,
- z wykształceniem zasadniczym zawodowym 82 osoby, podczas gdy w Polsce 127 osób, a więc przeszło o 35% mniej niż przeciętnie w kraju.

Z powyższego wynika, że w 1974 r. w województwie płockim kwalifikacje zawodowe posiadało 208 osób na 1000 mieszkańców w wieku 15 lat i więcej, podczas gdy w Polsce 318 osób a więc prawie o 35% mniej niż w Polsce.

W 1974 r. było również w województwie płockim aż 358 osób na 1000 mieszkańców w wieku 15 lat i więcej z niepełnym wykształceniem podstawowym i bez wykształcenia szkolnego, podczas gdy w Polsce tylko 191 osób, a więc prawie dwukrotnie więcej niż przeciętnie w kraju.

Wpływ na niepomysłne kształtowanie się sytuacji w zakresie kwalifikacji ludności w województwie płockim w porównaniu z liczbami dla Polski miały następujące czynniki:

- rolniczy charakter województwa i znacznie wyższy odsetek ludności utrzymującej się ze źródeł rolniczych (woj. płockie — 47,4% Polska — 27,1%), która posiada z reguły niższy poziom wykształcenia w porównaniu z ludnością utrzymującą się ze źródeł pozarolniczych;
- utrzymywanie się przewagi ludności zamieszkującej w gminach wiejskich (woj. płockie — 62,8%, Polska — 45,0%)¹¹, gdzie z uwagi na przewagę indywidualnej gospodarki rolnej nie mają zastosowania takie wymogi kwalifikacyjne jak w gospodarce uspołecz-

Tabl. 2. Ludność według poziomu wykształcenia w odsetkach ogólnej liczby ludności w wieku 15 lat i więcej w Polsce i w woj. płockim w latach 1960—1974.

Wyszczególnienie	Ludność według poziomu wykształcenia w odsetkach ogólnej liczby ludności w wieku 15 lat i więcej						Przyrost ludności według poziomów wykształcenia w latach 1960—1974	
	Polska			woj. płockie			Polska	woj. płockie
	1960	1970	1974	1960	1970	1974		
Ludność w wieku 15 lat i więcej ogółem	100	100	100	100	100	100	×	×
z tego z wykształceniem wyższym	2,1	2,7	3,2	0,8	1,3	1,7	+1,1	+0,9
średnim łącznie z policealnym i niepełnym wyższym	10,3	13,4	15,9	5,9	9,7	10,9	+5,6	+5,0
zasadniczym zawodowym podstawowym łącznie z niepełnym średnim	3,1	10,6	12,7	1,3	7,0	8,2	+9,6	+6,9
niepełnym podstawowym i bez wykształcenia szkolnego	39,3	48,8	49,1	30,7	42,6	43,4	+9,8	+12,7
	45,2	24,5	19,1	61,3	39,4	35,8	-26,1	-25,5

Źródło: Opracowano w oparciu o następujące materiały:

Polska — Rocznik Statystyczny 1975, tabl. 13(56), str. 35 W-wa 1975.

Woj. płockie — tabl. 1 niniejszego artykułu na str. 2.

nionej, co nie sprzyja podwyższaniu kwalifikacji przez ludność utrzymującą się z prowadzenia indywidualnych gospodarstw rolnych;

— odpływ ludności wykwalifikowanej (po ukończeniu szkół), która jest bardziej przedsiębiorcza, poza teren województwa częściowo na Ziemię Zachodnie i Północne, a częściowo do dużych aglomeracji miejskich¹²).

Z braku innych materiałów porównawczych warto poinformować, że na terenie obecnego woj. płockiego zamieszkiwało w 1921 r.¹³).

— 1,0 tys. osób z wykształceniem wyższym i niepełnym wyższym, co stanowiło 0,4% ludności w wieku 15 lat i więcej (w 1974 r. — 12,7 tys. łącznie z wykształceniem policealnym tj. 3,6%),

— 8,4 tys. osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym pełnym i niepełnym, co stanowiło 3,3% ludności w wieku 15 lat i więcej (w 1974 r. — 15,7 tys., tj. 4,5%),

— 1,4 tys. osób z wykształceniem średnim i niższym zawodowym (do którego zaliczono również różnego rodzaju kursy), tj. 0,6% ludności w wieku 15 lat i więcej (w 1974 r. — 53,1 tys. tj. 15,1%).

W 1921 r. na terenie obecnego województwa płockiego było 93,0 tys. osób nie umiejących czytać ani pisać (analfabetów) oraz 11,2 tys. osób o niewiadomej umiejętności czytania, których można również zaliczyć do analfabetów a więc łącznie 104,2 tys. osób¹³), co stanowiło prawie 41% ludności w wieku 15 lat i więcej

a w 1931 r. osób takich było 80,2 tys.¹⁴), co stanowiło prawie 27% ludności w wieku 15 lat i więcej.

W 1960 r. było na terenie województwa płockiego 15,3 tys. osób nie umiejących czytać ani pisać¹⁵), co stanowiło 5,9% ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej, a w 1970 r. osób takich było już tylko około 10 tys.¹⁶), niecałe 3% ludności w wieku 15 lat i więcej. Byli to w zasadzie ludzie w podeszłym wieku. Liczba tych osób maleje z każdym rokiem.

Z powyższego wynika, że w porównaniu z okresem międzywojennym zaszły na terenie województwa płockiego olbrzymie zmiany w poziomie wykształcenia ludności oraz nastąpiła całkowita likwidacja analfabetyzmu.

Rozmieszczenie ludności według poziomu wykształcenia w 1970 roku

Rozmieszczenie ludności według poziomu wykształcenia w miejscu zamieszkania można badać tylko na podstawie spisów powszechnych. W województwie płockim jest ono podobne jak w całej Polsce. Ludność o wyższym poziomie wykształcenia koncentruje się w zasadzie w miastach, przy czym dominującą rolę w koncentracji ludności o wyższych kwalifikacjach odgrywa miasto Płock. W gminach jest stosunkowo mało osób z wykształceniem powyżej podstawowego, przy czym znaczną ich część dojeżdża do pracy w miastach¹⁷). Rozmieszczenie ludności według poziomu wykształcenia w miejscu zamieszkania obrazuje tablica 3 na str. 13.

Tabl. 3. Rozmieszczenie ludności w woj. płockim według poziomu wykształcenia w 1970 r.

Wyszczególnienie	Ludność w wieku 15 lat i więcej					nie posiadająca pełnego wykształcenia podstawowego
	razem	posiadająca pełne wykształcenie				
		wyższe	średnie ¹⁾	zasadnicze zawodowe ²⁾	podstawowe ³⁾	
w t y s i ą c a c h						
Województwo ogółem	342,3	4,4	33,1	28,7	141,2	134,9
Miasta razem	121,3	3,7	23,0	15,6	53,5	25,5
z tego m. Płock	54,4	2,2	12,2	8,1	22,6	9,3
m. Kutno	23,6	0,6	4,3	2,9	10,7	5,1
pozostałe miasta	43,3	0,9	6,5	4,6	20,2	11,1
Gminy razem	221,0	0,7	10,1	13,1	87,7	109,4
w o d s e t k a c h						
Województwo ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Miasta razem	35,4	83,8	69,5	54,5	37,9	18,9
z tego m. Płock	15,9	51,1	36,7	28,3	16,0	6,9
m. Kutno	6,9	12,9	13,0	10,1	7,6	3,8
pozostałe miasta	12,6	19,8	19,8	16,1	14,3	8,2
Gminy razem	64,6	16,2	30,5	45,5	62,1	81,1

Źródło: Wybrane dane o ludności i zasobach mieszkaniowych (wyniki Narodowego Spisu Powszechnego 1970 r. przeliczone według podziału administracyjnego z 1.VI.1975 r.). Seria Statystyka Polski. Wydawnictwo GUS. Warszawa 1976 r.

Na podstawie zaprezentowanych w tablicy 4 danych można się zorientować, że w 1970 roku w miastach woj. płockiego mieszkało:

83,8% ludności posiadającej wykształcenie wyższe,

59,5% ludności posiadającej wykształcenie średnie,

54,5% ludności posiadającej wykształcenie zasadnicze zawodowe, podczas gdy ludność miast stanowiła zaledwie 35,4% ogółu ludności w województwie w wieku 15 lat i więcej. Z powyższego wynika, że miasta stanowią ośrodki koncentracji ludności o wykształceniu powyżej podstawowego. W gminach natomiast dominuje ludność z wykształceniem podstawowym i nie posiadająca wykształcenia podstawowego.

Największym skupiskiem ludności z wykształceniem wyższym, średnim i zasadniczym zawodowym jest miasto Płock, w którym zamieszkuje prawie 55% ludności miast z wykształceniem powyżej podstawowego, a następnie w kolejności miasta: Kutno, Łęczyca, Gostynin, Sierpc, Żychlin, Gąbin, Krośniewice i Wyszogród. Związane to jest bez wątpienia z liczbą miejsc pracy w gospodarce uspołecznionej.

Z uwagi na to, że m. Płock stał się stolicą województwa, należy się spodziewać, że w najbliższym czasie nastąpi jeszcze większa koncentracja ludności z wykształceniem wyższym i średnim. Należy się również spodziewać, że w m. Kutnie wzrośnie w najbliższym czasie liczba ludności z wykształceniem wyższym i średnim ze względu na znaczną rozbudowę przemysłu.

W gminach udział ludności z wykształceniem wyższym i średnim jest znacznie mniejszy od udziału ludności w wieku 15 lat i więcej. O ile

ludność w wieku 15 lat i więcej wynosi w gminach aż 64,6% ogólnej liczby tej ludności w województwie, to udział ludności z wykształceniem wyższym jest czterokrotnie niższy, a z wykształceniem średnim dwukrotnie niższy. Znaczna część tej ludności wyjeżdża do pracy w miastach. Na podstawie danych uzyskanych ze spisu kadrowego 1973 r. wyjazdy z gmin do miast wynoszą 21,3 tysiące osób, z tego z wykształceniem wyższym i średnim około 3,3 tys. osób ²¹⁾, a więc prawie 30% tej grupy ludności mieszkającej w gminach.

Rozmieszczenie ludności w miastach i gminach woj. płockiego według poziomu wykształcenia w odsetkach ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej zaprezentowano w tablicy 4 na str. 14.

Z tablicy 4 wynika, że w miastach ludność z wykształceniem:

— wyższym stanowiła od 1,0% (Krośniewice) do 4,1% (Płock) ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej,

— średnim od 9,0% (Wyszogród) do 22,4% (Płock),

— zasadniczym zawodowym od 9,2% (Gostynin, Wyszogród) do 14,9% (Płock),

— podstawowym od 41,5% (Płock) do 48,6% (Krośniewice),

— niepełnym podstawowym od 17,1% (Płock) do 34,5% (Wyszogród).

W gminach natomiast ludność z wykształceniem:

— wyższym wynosiła od 0,1% (Gąbin, Gozdowo) do 0,7% (Łąck),

— średnim od 2,9% (Słubice) do 7,8% (Borowiczki),

— zasadniczym zawodowym od 3,1% (Góra Św. Małgorzaty) do 11,1% (Stara Biała),

- podstawowym od 33,1% (Góra Św. Małgorzaty) do 46,0% (Gostynin),
- niepełnym podstawowym od 41,7% (Kutno) do 60,0% (Góra Św. Małgorzaty).

Tabl. 4. Ludność w miastach i gminach woj. płockiego według poziomu wykształcenia w odsetkach ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej w 1970 r.

Miasto — Gmina	Ludność w wieku 15 lat i więcej					
	razem	posiadająca pełne wykształcenie				nie posiadające pełnego wykształcenia podstawowego
		wyższe	średnie ¹⁾	zasadnicze zawodowe ²⁾	podstawowe ³⁾	
w odsetkach						
Województwo ogółem	100	1,3	9,7	8,4	41,2	39,4
Miasta razem	100	3,0	19,0	12,9	44,1	21,0
Gąbin	100	1,7	11,0	13,9	46,8	26,6
Gostynin	100	2,2	15,8	9,2	47,2	25,6
Krośniewice	100	1,0	11,0	11,0	48,6	28,4
Kutno	100	2,4	18,2	12,3	45,4	21,7
Łęczyca	100	2,4	17,3	11,0	44,2	25,1
Płock	100	4,1	22,4	14,9	41,5	17,1
Sierpc	100	2,0	17,4	10,2	48,5	21,9
Wyszogród	100	1,6	9,0	9,2	45,7	34,5
Żychlin	100	1,8	13,0	11,8	46,4	27,0
Gminy razem	100	0,3	4,6	5,9	39,7	49,5
Bedlno	100	0,3	5,2	5,8	40,3	48,4
Bielsk	100	0,3	4,8	7,5	37,6	49,8
Bodzanów	100	0,3	5,1	7,0	40,1	47,5
Borowiczki	100	0,5	7,8	9,0	39,2	43,5
Brudzeń Duży	100	0,2	3,9	6,4	40,7	48,8
Bulkowo	100	0,2	3,7	6,0	35,9	54,2
Czerwińsk nad Wisłą	100	0,3	4,4	4,7	41,9	48,7
Daszyna	100	0,4	3,6	4,4	37,8	53,8
Dąbrowice	100	0,3	4,8	6,4	36,7	51,8
Dobrzelin	100	0,6	6,1	7,4	43,7	42,2
Drobin	100	0,2	4,6	4,6	38,0	52,6
Gąbin	100	0,1	3,5	5,1	36,9	54,4
Gostynin	100	0,4	5,1	6,5	46,0	42,0
Gozdowo	100	0,1	4,1	5,0	43,1	47,7
Góra Świętej Małgorzaty	100	0,4	3,4	3,1	33,1	60,0
Ilów	100	0,2	4,3	5,8	40,4	49,3
Kiernozia	100	0,3	3,6	4,0	37,8	54,3
Krośniewice	100	0,2	3,8	5,4	42,8	47,8
Krzyżanów	100	0,3	4,7	6,8	42,4	45,8
Kutno	100	0,4	7,2	9,0	41,7	41,7
Łanięta	100	0,3	3,0	4,8	39,8	52,1
Łąck	100	0,7	4,6	7,4	40,5	46,8
Łęczyca	100	0,2	4,2	4,2	36,0	55,2
Mała Wieś	100	0,5	4,4	5,1	40,6	49,4
Mochowo	100	0,2	3,5	5,3	42,7	48,3
Nowe Ostrowy	100	0,4	6,2	7,4	43,4	42,3
Nowy Duninów	100	0,4	4,7	6,4	39,5	49,0
Oporów	100	0,3	4,1	5,9	38,6	51,1

Miasto — Gmina	Ludność w wieku 15 lat i więcej					
	razem	posiadająca pełne wykształcenie				nie posiadające pełnego wykształcenia podstawowego
		wyższe	średnie ¹⁾	zasadnicze zawodowe ²⁾	podstawowe ³⁾	
w odsetkach						

Pacyna	100	0,4	4,0	3,7	36,8	55,1
Piątek	100	0,4	4,6	4,3	39,6	51,1
Radzanowo	100	0,2	4,6	6,9	40,9	47,4
Rataje	100	0,3	3,5	5,7	43,1	47,4
Rościszewo	100	0,2	3,7	3,2	39,5	53,4
Sanniki	100	0,4	5,3	7,0	37,9	49,4
Sierpc	100	0,2	4,4	6,4	43,8	45,2
Słubice	100	0,2	2,9	4,3	33,8	58,8
Stara Biała	100	0,4	5,1	11,1	41,6	41,8
Staroźreby	100	0,4	4,7	5,3	39,7	49,9
Strzelce	100	0,6	5,9	6,3	38,8	48,4
Szczawin Kośc.	100	0,3	3,3	4,9	36,6	54,9
Szczutowo	100	0,3	3,8	5,3	37,6	53,0
Witonia	100	0,3	3,9	6,0	35,1	54,7
Wyszogród	100	0,3	4,0	5,1	38,1	52,5
Zawidz	100	0,2	4,1	3,8	40,4	51,5

Źródło: Opracowano na podstawie przeliczonych wyników Narodowego Spisu Powszechnego 1970 r.

Analizując poziom wykształcenia ludności w poszczególnych gminach można stwierdzić, że stosunkowo najwięcej ludności z wykształceniem wyższym, średnim i zasadniczym zawodowym zamieszkuje w tych gminach, w których znajdują się większe zakłady gospodarki społecznej, jak np. Borowiczki, Dobrzelin, Łąck, Mała Wieś, Nowe Ostrowy, Sanniki, Strzelce itp. oraz w gminach, z których najwięcej osób wyjeżdża do pracy w miastach, jak np.: Gostynin, Kutno, Stara Biała itp.

Natomiast największy odsetek ludności z wykształceniem powyżej podstawowego występuje w gminach odległych od miast i w których brak jest większych społecznych zakładów pracy, jak np. Daszyna, Gozdowo, Góra Św. Małgorzaty, Kiernozia, Łanięta, Mochowo, Pacyna, Rościszewo, Słubice, Szczawin Kościelny, Zawidz itp. oraz w gminach przylegających do małych miast, jak np. Gąbin, Krośniewice, Wyszogród, a nawet w gminie Łęczyca.

Podsumowanie

Reasumując warto zwrócić uwagę, że w ostatnim okresie czasu daje się zaobserwować w województwie płockim szereg charakterystycznych zjawisk, które warto uwypuklić, a mianowicie:

- 1) szybki wzrost ludności z wykształceniem wyższym, policealnym, średnim zawodowym i zasadniczym zawodowym, z jednoczesnym zmniejszeniem się wzrostu ludności z wykształceniem średnim ogólnokształcącym,

- 2) zmniejszenie się ludności z wykształceniem niepełnym średnim i niepełnym podstawowym,
- 3) znacznie szybszy wzrost ludności z wykształceniem wyższym, policealnym oraz średnim i zasadniczym zawodowym w miastach niż w gminach, co związane jest z budową i rozbudową zakładów przemysłowych,
- 4) bardzo dużą koncentrację ludności z wykształceniem ponadpodstawowym w miastach,

z wyraźną dominacją miasta Płocka, która systematycznie powiększa się.

Wydaje się, że kierunki rozwoju kwalifikacji ludności występujące w ostatnich latach będą się dalej utrzymywać. Nasuwa się również przypuszczenie, że różnice między poziomem wykształcenia ludności w miastach i gminach będą dalej zwiększały się zamiast zmniejszać się ze względu na znacznie szybszy rozwój gospodarki uspołecznionej w miastach niż w gminach i związane z tym zwiększone zapotrzebowanie na kadry kwalifikowane w miastach.

PRZYPISY I ŹRÓDŁA

- 1) Spisy powszechne przeprowadzone były według stanu z dnia
  - 3 grudnia 1950 r.
  - 6 grudnia 1960 r.
  - 8 grudnia 1970 r.
 Następny spis powszechny przewidywany jest w 1980 r.
- 2) Spis ludności i mieszkań metodą reprezentacyjną przeprowadzony został według stanu z dnia 30 marca 1974 r. w b. województwie warszawskim, wielkość próby wynosiła 5% w miastach i gminach, a w b. woj. łódzkim 10% w miastach i 5% w gminach. Uzyskane wyniki uogólniono w odniesieniu do całej ludności b. województwa.
- 3) Spisy kadrowe były przeprowadzone według stanu z dnia 31 stycznia 1964 r., 31 stycznia 1968 r., 31 października 1973 r. Następny spis kadrowy przewidywany jest w 1977 r.
- 4) W układzie nowych województw zostały przeliczone przez Główny Urząd Statystyczny podstawowe dane ze spisu powszechnego 1970 r. oraz ze spisu ludności i mieszkań metodą reprezentacyjną 1974 r. Z uwagi jednak na to, że próba reprezentacyjna zastosowana w spisie 1974 r. okazała się po przeliczeniu nie precyzyjna dla nowych województw, w tym również dla woj. płockiego (dla starych województw była prawidłowa), przeliczone wyniki nie odzwierciedlają właściwego stanu w zakresie poziomu wykształcenia ludności. Z tych względów wymagają one korygowania w oparciu o inne źródła, a przede wszystkim o wyniki spisu kadrowego 1973.
- 5) Wyniki ostateczne NSP 1970 r. Struktura demograficzna i zawodowa ludności. Gospodarstwa domowe. Wydawnictwo GUS Warszawa 1972. Zeszyt nr 23 Polska. Uwagi metodologiczne str. XI. Wyniki ostateczne NSP 1960 r. Struktura demograficzna i zawodowa ludności. Gospodarstwa domowe. Wydawnictwo GUS. Warszawa 1965. Zeszyt nr 23, Polska, str. 6 i zeszyt nr 24, Uwagi wstępne.
- 6) Skorygowane przez autora wyniki spisu ludności i mieszkań metodą reprezentacyjną 1974 r. dla woj. płockiego w oparciu o wyniki spisu kadrowego 1973 r. i dane ze sprawozdawczości za 1974 r.
- 7) Przeliczone przez autora wyniki spisu powszechnego 1960 r. dla woj. płockiego.
- 8) B. Graczyk. Rozwój ludności na terenie obecnego województwa płockiego w latach 1946—1974. Notatki Płockie 1975. nr 3/82.
- 9) W podziale na województwa nie uwzględniono w skali kraju ludności centralnie spisanej w wysokości 369,8 tys., co stanowiło 1,24% ogółu ludności i 1,86% ludności w wieku 15 lat i więcej. W skali woj. płockiego stanowiło to ok. 5,1 tys. osób.
- 10) Ludność i zasoby mieszkaniowe w miastach i gminach w latach 1946—1964 według podziału administracyjnego z dnia 1 czerwca 1975 r. Wydawnictwo GUS. Warszawa 1976.
- 11) Statystyka województw 1975 r. Statystyka Polski, zeszyt nr 63. Warszawa 1975, tabl. 2. str. 3.
- 12) B. Graczyk. Rozwój ludności na terenie obecnego województwa płockiego w latach 1946—1974, Notatki Płockie 1975, nr 3/82.
- 13) Przeliczone przez autora wyniki spisu powszechnego 1921 r. dla woj. płockiego.
- 14) Przeliczone przez autora wyniki spisu powszechnego 1931 r. dla woj. płockiego.
- 15) Przeliczone przez autora wyniki spisu powszechnego 1960 r. dla woj. płockiego.
- 16) Szacunki autora w oparciu o przeliczone wyniki spisów powszechnych 1970 i 1960 r. dla województwa płockiego.
- 17) W województwie płockim w 1973 r. z gmin woj. płockiego do miast woj. płockiego dojeżdżało do pracy 21,3 tys. osób, co stanowiło 23,3% ogólnego zatrudnienia w miastach. Problematyka dojazdów do pracy w 1970 r. na terenie b. powiatu kutnowskiego została omówiona w artykule B. Graczyka „Wpływ dojazdów do pracy na procesy urbanizacyjne na przykładzie powiatu kutnowskiego”, zamieszczonym w Statystyku Terenowym nr 6(173) z 1973 r.
- 18) Łącznie z policealnym i niepełnym wyższym.
- 19) Łącznie z niepełnym średnim zawodowym.
- 20) Łącznie z niepełnym średnim ogólnokształcącym.
- 21) Szacunki autora w oparciu o przeliczone wyniki spisu kadrowego 1973 r.
- 22) W opracowaniu niniejszym wykorzystano informacje liczbowe z następujących wydawnictw Głównego Urzędu Statystycznego:
  - a) Pierwszy Powszechny Spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 r. Mieszkania. Ludność. Stosunki zawodowe. Statystyka Polski, tom XV, woj. warszawskie i tom XVI — woj. łódzkie. Warszawa 1928.
  - b) Drugi Powszechny Spis Ludności z dnia 9 grudnia 1931 r. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe. Statystyka Pol-

ski, Seria C, zeszyt 57 woj. warszawskiego, zeszyt 77 woj. łódzkiego, Warszawa 1938.

- c) Spis Powszechny z dnia 6 grudnia 1960 r. Ludność. Gospodarstwa domowe. Statystyka Polski, seria C, zeszyt 6 woj. warszawskie, część II A i zeszyt 12 woj. łódzkie, część II A Warszawa 1965.
- d) Narodowy Spis Powszechny 8 XII 1970 r. Struktura demograficzna i zawodowa ludności. Gospodarstwa domowe. Seria Ludność, zeszyt nr 2 woj. warszawskie, część I. Zeszyt nr 9 woj. łódzkie, część I. Warszawa 1972.
- e) Spis ludności i mieszkań metodą reprezentacyjną. Stan w dniu 30 marca 1974 r. Tablice wyników. Ludność. Zeszyt dla woj. łódzkiego i warszawskiego. Warszawa 1975.
- f) Rocznik Statystyczny 1975. Warszawa 1975.
- g) Statystyka województw 1975. Statystyka Polski, zeszyt nr 63, Warszawa 1975.
- h) Ludność oraz zasoby mieszkaniowe wg NSP 1970. Tablice wyników przeliczone w nowym

układzie województw, zeszyt woj. plockiego, Warszawa 1975.

- i) Spis kadrowy 1973. Zatrudnienie w gospodarce społecznej, kwalifikacje pracowników. Dojazdy do pracy. Tablice wyników przeliczone w nowym układzie województw, zeszyt woj. plockie, Warszawa 1975 i 1976.
- j) Ludność i zasoby mieszkaniowe w miastach i gminach w latach 1946—1974 według podziału administracyjnego z dnia 1 czerwca 1975 roku. Statystyka Polski. Warszawa 1976 (w druku).
- k) Wybrane dane o ludności i zasobach mieszkaniowych (wyniki Narodowego Spisu Powszechnego 1970 r. przeliczone według podziału administracyjnego z dnia 1 VI 1975 r.). Statystyka Polski. Warszawa 1976 (w druku).
- l) Spis kadrowy 1973 r. Kwalifikacje i dojazdy do pracy (przeliczone według podziału administracyjnego z dnia 1 VI 1975 r.). Statystyka Polski. Warszawa 1976 (w druku).

JAKUB CHOJNACKI

Wojewodowie płockcy od XII wieku do 1793 roku

W preambule ustawy sejmowej z dnia 28 maja 1975 r.¹⁾ czytamy: „W celu dostosowania podziału administracyjnego do potrzeb przyspieszonego rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, stworzenia warunków bardziej sprawnego zarządzania gospodarką narodową oraz funkcjonowania organów władzy i administracji państwowej, a także w celu lepszego zaspokajania rosnących potrzeb społeczeństwa...” postanowiono wprowadzić dwustopniowy podział administracyjny naszej Ojczyzny na jednostki stopnia podstawowego i stopnia wojewódzkiego.

Przez jednostki stopnia podstawowego ustawodawca rozumie gminy i miasta oraz dzielnice większych miast.

Natomiast jednostkami podziału administracyjnego kraju stopnia wojewódzkiego są województwa, miasto stołeczne Warszawa oraz miasta Kraków, Łódź i Wrocław.

Łącznie powołano do życia 49 jednostek stopnia wojewódzkiego. W związku z tym uległo likwidacji województwo warszawskie utworzone Ustawą Tymczasową uchwaloną przez Sejm Polski Odrodzonej — w dniu 2 sierpnia 1919 r.²⁾

Podział na 49 województw oparto na założeniach perspektywicznego planu rozwoju społeczno-gospodarczego Państwa do 1990 r. Na podstawie tegoż planu wytypowano na stolice województw trzy rodzaje miast:

- a) istniejące aglomeracje miejskie,
- b) przewidywane aglomeracje miejskie,

c) miasta — stanowiące regionalne ośrodki rozwojowe o znaczeniu ogólnopolskim.

Artykuł 2 ust. 1 ustawy z dnia 28 maja 1975 roku stanowi: „Tworzy się województwa: ...31) województwo plockie, z siedzibą wojewódzkich organów władzy i administracji państwowej w Płocku”.³⁾

W ten sposób przywrócono po długiej przerwie — z dniem 1 czerwca 1975 roku — w tysiącletnim, najstarszym grodzie Mazowsza⁴⁾ wysoki państwowy urząd Wojewody Płockiego. Ta historyczna decyzja nasuwa refleksje o jego rodowodzie i znaczeniu w historii Polski i regionu, jak również o ludziach, którzy ten plocki urząd przez wieki sprawowali.

W poprzednim numerze kwartalnika „Notatki Płockie” dr Marian Chudzyński w artykule⁵⁾ „Dawne i nowe województwo plockie” zobrazował historię oraz jej współczesność.

Wychodząc naprzeciw okazywanym zainteresowaniom chciałbym w niniejszym artykule zaprezentować kolejny przyczynek do dziejów urzędu Wojewody Płockiego.

*

Znany on był w Polsce pierwszych Piastów już w XI wieku. Początkowo był to urzędnik dworski (comes palatinus, palatyn), do którego obowiązków należał zarząd dworem panującego, jak również dowództwo wojskowe. Stąd nazwa: wojewoda — to ten, co woje wodzi, tj. wojow-